

Marja-Liisa Kotka

Pajunköydestä pajupilliin

Selvitys pajun käytöstä ja viljelystä Suomessa

Opinnäytetyö

2012

SeAMK Maa- ja metsätalouden yksikkö

Metsätalouden koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Tuomarniemi

Koulutusohjelma: Metsätalous

Suuntautumisvaihtoehto: Metsätalous

Tekijä: Marja-Liisa Kotka

Työn nimi: Pajunköydestä pajupilliin: Selvitys pajunkäytöstä ja viljelystä Suomessa

Ohjaajat: Jorma Toopakka ja Helena Sarvikas

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 34

Liitteiden lukumäärä:

Työssä on tutustuttu hyvin yleiseen, kosteissa paikoissa kasvavaan pajuun ja sen yli 30 lajin levinneisyyteen Suomessa. Yleisimmät lajit, kuten kiiltolehtipaju, on levinnyt koko maahan, kun taas harvinaisemmat lajit kasvavat hyvin pienillä alueilla Etelä tai Pohjois-Suomessa.

Työssä on käyty läpi pajun käyttömuotoja lääkinnässä, punonnassa, askartelussa ja käyttöesineiden valmistuksessa. Pajun käyttö energialähteenä ja karjan rehuna on jätetty työstä pois. Työhön on koottu pajuun liittyviä vanhoja uskomuksia, tarinoita ja riittejä.

Työn tavoite on tutustua suomalaisiin pajutiloihin ja selvittää, onko pajun viljely kannattavaa. Puhelinhaastatteluilla ja käymällä pajutilalla selvisi, millaisia pajulajeja tiloilla viljellään. Ne ovat helposti punoutuvia, pitkiä ja taipuisia lajeja. Pajutilojen toimintaan tutustumalla selvisi myös, miten pienillä alueilla pajua viljellään. Tilojen koko on vain muutamia aareja ja korkeintaan neljä hehtaaria.

Pajun viljelyn haasteena on runsasluminen talvi, jolloin pajun kerääminen on hankalaa. Askartelupajun kysynnän vähäisyydestä johtuu, ettei pajun viljelyä kannata laajentaa. Se tulee pysymään harrastusmuotoisena. Pajutilojen kannattavuus perustuu muihin toimintoihin, kuten kurssien järjestämiseen. Tällä hetkellä kiinnostus näyttää olevan viherrakentamisen suuntaan.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Tuomarniemi School of Forestry

Degree programme: Forestry

Specialisation: Forestry

Author/s: Marja-Liisa Kotka

Title of thesis: From willow line to willow whistle: clearing up the use and growing of willow in Finland

Supervisor(s):

Year: 2012

Number of pages: 34

Number of appendices:

The thesis becomes acquainted with the common willow tree and the more than 30 willow species in Finland; all of which grow in damp places. The most common species, such as kiiltolehtipaju has spread throughout the country, while the rarer species grow only in very small areas in southern and northern Finland.

The thesis outlines the use of willow in medicine, plaiting, crafting and its use in the manufacture of objects. The use of willow as an energy source, and as feed for farm animals is left out of this work. The thesis includes a collection of old beliefs, stories and rituals.

The goal of this thesis is to learn about Finnish willow farms and to determine whether willow cultivation is profitable. Telephone interviews and visits to farms clarified what kind of wicker willow species are grown on farms. They are readily intertwined, long and flexible species. For willow activities, please visit our facilities which also reveals how the willow is grown in small areas: but only in a few areas and on no more than four hectares at a time.

The challenges for the cultivation of wicker are: a snowy winter and also willow gathering is difficult. Because demand for hobby crafts is slight it is not profitable to expand the growing of willow; it will remain a hobby form. On farms the profitability of willow craft is based on other activities, such as training courses. At the moment, there seems to be a growing interest in landscaping, building things like arches and fences, as well as crafting garden furniture etc. using young green willow branches.

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO.....	5
1.1 Tausta.....	5
1.2 Tavoite	5
2 PAJU JA PAJULAJIT	7
2.1 Yleistä.....	7
2.2 Kasvupaikat	7
2.3 Ominaisuudet.....	8
2.4 Pajulajit	9
2.4.1 Yleisimmät pajulajit Suomessa.....	9
2.4.2 Muut pajulajit.....	11
2.4.3 Luonnonvaraiset pajulajit Suomessa.....	12
3 PAJUN KÄYTTÖ	13
3.1 Tarvekalut	13
3.2 Lääkekäyttö	13
3.3 Koristelu ja askartelu.....	14
3.3.1 Pajupilli	15
3.3.2 Muu käyttö	16
4 PAJUUN LIITTYVÄT USKOMUKSET JA TARINAT	17
4.1 Puuhoroskooppi.....	18
4.2 Uskomuksia	19
4.3 Virpominen.....	21
5 PAJUTILAT	23
6 PAJUN VILJELY, -KORJUU JA -TYÖSTÖ.....	26
6.1 Pajun viljely.....	26
6.2 Pajun korjuu.....	26

6.3 Pajun varastointi pajutilalla	26
6.4 Punontaan tarvittavat työkalut	27
6.5 Villipajun kerääminen	27
6.6 Kuivatun pajun käyttöönotto	28
7 YHTEENVETO	29
8 LOPUKSI	31
LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

Kun preludi soitetaan pajupillillä, se on varsin yksinkertainen, koska pajupillistä tuleva ääni soi vain yhdellä korkeudella. Paitsi jos käytetään useampaa pajupillää, jotka ovat erikokoisia, tai monimutkaisemmin rakennettuja pajupillejä, niin saadaan syntymään erilaisia ääniä. Silloin voidaan soittaa kokonainen kappale.

Suomalaiset ovat eläneet puiden keskellä ja puista. Puut ovat olleet sekä taloudellisia että henkisiä tukipilareita kansallemme. Aikanaan tehtiin kaikki tarpeelliset esineet asunnosta lusikkaan puusta. Jopa ruokaan saatiin pottua ja mahlaa puusta. Ennen vanhaan puilla uskottiin olevan persoonallisia voimia. Puille puhuttiin huolet, niiltä pyydettiin apua ja niiden katsottiin voivan vahingoittaaakin ihmistä halutessaan. On selvää, että entisaikoina puita on arvostettu ja kunnioitettu, pelättykin. (Guenat 1994,120.)

Tässä työssä käsitellään pajun käyttöä. Pajua käytetään paljon koristeiden tekoon. Eriväriset ja laaduiset varvut taipuvat mitä upeimpiin teoksiin. Pääsiäisenä virvotaan pajun oksilla. Vanhastaan pajua on käytetty värjäykseen ja parkitsemiseen ja siitä on tehty köyttäkin. Pajua on käytetty lääkeaineena ja ravinnon lisänä, kaivonpaikkaakin sillä on katsottu.

Energiapajua ei tässä työssä käsitellä koska se on oma laaja kokonaisuutensa ja eroaa paljon näistä vanhoista käyttötavoista. Samoin pajun käyttö karjan rehuna jää työn ulkopuolelle.

1.2 Tavoite

Työn tavoite on selvittää, mikä merkitys pajulla on ollut ihmiselle ennen ja miten ihmiset ovat osanneet käyttää pajua. Työssä selvitetään myös, millä tavalla pajua käytetään nykyisin. Työssä kootaan yhteen erilaisia pajunkäyttöön liittyviä asioita ja uskomuksia. Vertaillaan eri pajutilojen toimintaa ja vertaillaan mitä eri pajulajeja

tiloilla kasvatetaan ja mihin tarkoitukseen pajut soveltuvat parhaiten. Pajutilojen toimintaan tutustumalla pohdin pajun kasvatuksen kannattavuutta ja sen tulevaisuutta.

2 PAJU JA PAJULAJIT

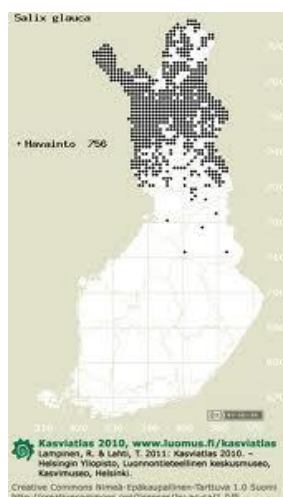
2.1 Yleistä

Paju (*Salix*) on kosteassa maassa viihtyvä lehtipuu. Suomessa kasvaa luonnonvaraisena 34 pajulajia ja lukuisa määrä risteytymiä (Metsälä 2000, 109). Ne vaihtelevat ulkoasultaan mitättömistä varvuista aina parikymmentämetrisiksi puiksi. Pajun lehdet ovat kauniin soikeat, päältä raikkaan vihreät ja alapinnaltaan hopeanharmaat. Lehdet voivat olla erilaisia eri-ikäisissä versoissa tai kasvullisissa ja kukkivissa haaroissa (Mossberg & Stenberg 2003, 68.). Pajun puuaines on pehmeää ja oksat taipuisia. Paju on kaksikotinen, eli hede- ja eminorkot ovat eri kasveissa. Hedenorkot ovat pulleita ja keltaisia, täynnä siitepölyä, eminorkot taas vihreitä ja piikikkäitä. Kukista paljastuu sukulaisuus haavan kanssa. Paju kukkii hyvin aikaisin keväällä, jo huhtikuussa, ennen lehtien puhkeamista. Heinäkuun lopussa kypsyvät pienet pajun siemenet, jotka leviävät tuulen mukana.

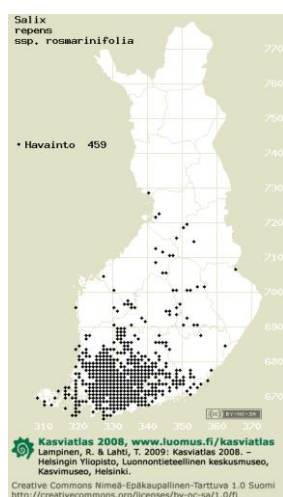
2.2 Kasvupaikat

Pajuja kasvaa ympäri maapalloa Australiaa ja Etelämannerta lukuun ottamatta. Pajut viihtyvät kosteilla paikoilla, ojien ja purojen varsilla. Suomessa jotkut pajut, kuten tunturipaju (*Salix glauca*), ovat luonnossa levinneet vain Pohjois-Suomeen (kuva 1), kun taas kapealehtipaju (*Salix rosmarinifolia*) on levinnyt vain Etelä-Suomeen (kuva 2). Yleensä pajut kasvavat paremmin aurinkoisilla ja lämpimillä paikoilla kuin varjoisissa paikoissa.

Kuva 1. Tunturipajun levinneisyys (Lampinen & Lahti 8.3.2012).

Kuva 2. Kapealehtipajun levinneisyys (Lampinen & Lahti 8.3.2012).

2.3 Ominaisuudet

Pajun puu-aines on kovuudeltaan pehmeää eli noin harmaalepän luokkaa, mutta muuten sitkeämpää. Paju on kevyttä, vahvaa, vaaleaa ja taipuisaa. Juuripahkan puuaines on koristeellisen syheröistä. Vanhojen puumaisien pajujen kuori on uurteista ja punaruskeaa. Pensasmaisten pajujen nuoret varvut ovat eri värisiä lajista riippuen. Eri pajulajit vesovat eri tavalla ja joidenkin taipumuksena on haaroittua runsaasti, kun taas toiset lajit kasvavat pitkiä ja suorita varpuja. Pajut kestävät yleensä hyvin pakkasta, mutta keväällä nuoret vesat voivat paaletua. Jotkut pajulajit kelpaavat hyvin jäniksille ja niihin tulee kirvoja.

2.4 Pajulajit

Luonnonvaraisena Suomessa kasvaa yli kolmekymmentä pajulajia ja niiden risteytymiä. Pajut risteytyvät helposti ja pensasmaisten risteytymien tunnistaminen on hankalaa. Puumaiset pajut raita (*S. caprea* L.) ja halava (*S. pentandra* L.) on jokaisen helppo oppia tunnistamaan niiden päästyä puun mittaan. Yleisin Suomen pajulajeista lienee kiiltolehtipaju (*S. phylicifolia*), se on levinnyt pohjoisille alueille Skotlantiin, Islantiin ja siitä itään Siperiaan. (Metsälä 2000, 109.) Pohjois-Venäjän ja Siperian jokivarsilta kotoisin oleva varsinainen koripaju (*S. viminalis*) ei kasva Suomessa luonnonvaraisena, mutta sitä on täällä viljelty. Paikoin koripaju on myös levinnyt ympäristöön.

Luonnonvaraisten lajien lisäksi meillä on istutettu useita pajulajeja puisto- ja pihapuiksi niiden nopean ja varman kasvun takia. Näistä tunnetuimpia ovat vanhasaan salavaksi luultu kujapaju (*S. x rubens*, valkopajun ja salavan risteymä) sekä hopeapaju (*S. alba*) ja nykyään pihoiilla yleinen terijoen salava (*S. fragilis Bullata*). (Metsälä 2000,109.)

2.4.1 Yleisimmät pajulajit Suomessa

Raita (*S. caprea* L.) on pensas tai puu, jonka kuori muuttuu vanhemmiten paksuksi ja kaarnamaiseksi. Halkeilevan kuoren uurrekohdat saavat tunnusomaisen punaruskean värin. Raita kasvaa pajuksi kuivillakin kasvupaikoilla. Sen merkitys ei ole ollut ihmiselle kovin suuri, mutta sitäkin tärkeämpi se on keväällä kerääville ravintoa etsiville hyönteisille, koska raidan kukkiessa ovat muut siitepölyn ja meiden antajat vielä talviunilla. (Metsälä 2000, 109.)

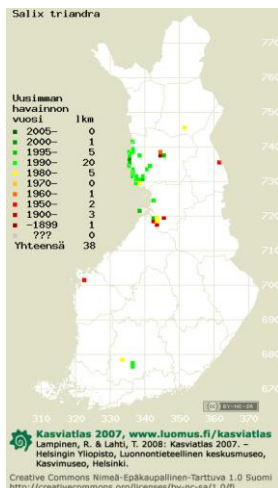
Halavalle (*S. pentandra* L.) tunnusomaista ehkä nimenkin selittävää, on sen kotahedelmistä syksyn tullen ulos pursuva valkea siemenvilla, joka saa puun erottumaan tummasta, lehdettömästä luonnosta. Halava onkin ainoa paju, jonka siemenet leviävät talvella. Halavan siemenvillaa on joskus kerätty talteen langaksi kehättäväksi puuvillan tapaan, mutta halavan villa ei ole osoittautunut käyttökelpoiseksi, siksi sitä onkin sanottu ”ruotsalaisen puuvillaksi”. Kesällä sen tunnusmerkki-

nä ovat tummanvihreät, kiiltävät lehdet. Halava kukkii vasta kesäkuussa lehtien puhjettua. Lehtien reunoilla on hyväntuoksuista hartsia erittäviä nystyjä. Selvimmin tuoksu tuntuu nuorissa lehdissä. Halava on pajuille tyypillisesti kosteiden rantojen, korpjen, soiden ja suoniittyjen kasvi. (Metsälä 2000, 111.)

Huurrepaju (*S. acutifolia*) on karkea punontapaju ulkokäyttöön. Se tekee keskimäärin 2-8 versoa. Tuoreet vesat ovat kirkkaan- tai tumman tai violetinpunaiset ja tyveltä valkean härmän peittämiä. Sen punoutuvuus on erinomainen.

Härmäpaju (*S. daphoides*) on karkea punontapaju ulkokäyttöön. Se tekee keskimäärin 8–9 versoa. Vesat ovat 140–300 cm pitkiä ja paksuja sekä valkean härmän peittämiä. Väri vaihtelee keltavihreästä mustanpurppuraan. Sen punontaominaisuus ei ole paras, mutta se on suosittu värinsä ja härmäpintansa ansiosta.

Jokipaju (*S. triandra*) on hieno punontapaju. Versoja se tekee keskimäärin 5–17. Vesat ovat 60-100 cm pitkiä. Sitä kasvaa myös luonnonvaraisena, mutta se ei houkuttele punontaan lyhyiden ja paksujen versojensa takia (kuva 3). Englannissa, Ranskassa ja Espanjassa se on yleisin viljelypaju ja sitä käytetään kuorittuna. Sillä on erittäin hyvät punontaominaisuudet.

Kuva 3. Jokipajun levinneisyys (Lampinen & Lahti 8.3.2012).

Keltasalava (*S. vitellina*) on hieno punontapaju, joka tekee 5–11 versoa, jotka kasvavat keskimäärin 100–200 cm pitkeksi. Väriiltään se on keltaoranssi. Euroopassa sitä käytetään paljon kirkkaan värin takia. Se punoutuu erinomaisesti.

Koripaju (*S. viminalis*) on karkea punontapaju ulkokäyttöön. Versoja se tekee keskimäärin 5–16. Vesat kasvavat 100–250 cm pitkiksi. Se ei ole hyvä tavanomaiseen punontaan vaan paksuutta vaativiin kohtiin ja aita- ja majapajuksi sekä muihin eläviin rakenteisiin.

Punapaju (*S. purpurea*) on yksi parhaita punontapajuja, jonka vesat kasvavat 1–2 m pituutta ja versoja se tekee 5–24. Väriltään se on vaalean vihreä-punertava. Se ei haaro eikä siihen tule kirvoja, mutta jäniksille se kelpaa.

Siperianpaju (*S. shwerinii*) on hyvä ulkokäyttöön sopiva nopeakasvuinen aita- ja majapaju. Se tekee keskimäärin 6-7 versoa, jotka kasvavat 2–4 pitkiksi. Suorat ja rotevat versot ovat punertavan ruskeita ja kelpaavat jäniksille.

Vakkapaju (*S. mollissima*) on kori- ja jokipajun risteytys. Se tekee 4–26 versoa, jotka kasvavat 80–240 cm pitkiksi. Se on moneen käyttöön sopiva yleispaju. Väriltään se on aluksi oranssin ruskea ja kuivana pronssin ruskea.

Valkosalava (*S. alba*) on hieno punontapaju, jolla on hyvät punontaominaisuudet. Versoja se tekee 4–15. Vesat kasvavat 100–250 cm pitkiksi. Väriltään se on vaalean punaruskea ja kirvat viihtyvät siinä.

Vannepaju (*S. dasyclados*) on karkea ja paksu ulkokäyttöön sopiva aita- ja majapaju. Sitä on käytetty vanteisiin ja huonekaluihin. Versoja se tekee 6-14, jotka kasvavat 120–300 cm pitkiksi. Se lähtee pistokkaista hyvin kasvamaan.

2.4.2 Muut pajulajit

Viljeltyjen pajulajien lisäksi Suomen luonnossa kasvaa yli kolmekymmentä pajulajia luonnonvaraisesti. Osa pajulajeista on hyvinkin harvinaisia kuten sopulinpaju ja talvikkipaju (*Salix pyrolifolia*). Yleisimpiä koko Suomen luonnossa esiintyviä pajuja ovat kiiltopaju (*Salix phylicifolia*), mustavapaju (*Salix myrsinifolia*), juolukkapaju (*Salix myrtilloides*) ja pohjanpaju (*Salix lapponum*). (Mossberg & Stenberg 2003, 68–81.)

2.4.3 Luonnonvaraiset pajulajit Suomessa

Tässä on lueteltuna Suomessa luonnonvaraisesti kasvavia pajulajeja:

- Kujapaju (*Salix rubens*)
- Vanajansalava (*Salix alopecuroides*)
- Kiiltosalava (*Salix meyeriana*)
- Puistohalava (*Salix ehrhartiana*)
- Riippasalava (*Salix sepulcralis*)
- Itkupaju (*Salix babylonica*)
- Kyynelsalava (*Salix pendulina*)
- Verkkolehtipaju (*Salix reticulata*)
- Vaivaispaju (*Salix herbacea*)
- Napapaju (*Salix polaris*)
- Lettopaju (*Salix myrsinites*)
- Tunturipaju (*Salix glauca*)
- Villapaju (*Salix lanata*)
- Nystypaju (*Salix glandulifera*)
- Kiiltopaju (*Salix phylicifolia*)
- Mustavapaju (*Salix myrsinifolia*)
- Outapaju (*Salix borealis*)
- Kuolanpaju (*Salix kolaensis*)
- Tuhkapaju (*Salix cinerea*)
- Virpapaju (*Salix aurita*)
- Ahopaju (*Salix starkeana*)
- Kangaspaju (*Salix cinerascens*)
- Juolukkapaju (*Salix myrtilloides*)
- Hanhenpaju (*Salix repens*)
- Kapealehtipaju (*Salix rosmarinifolia*)
- Kääpiöpaju (*Salix arbuscula*)
- Kalvaspaju (*Salix hastata*)
- Talvikkipaju (*Salix pyrolifolia*)
- Pohjanpaju (*Salix lapponum*)

3 PAJUN KÄYTTÖ

3.1 Tarvekalut

Materiaalina paju antaa monia mahdollisuuksia. Raidasta ja halavasta sahataan lautoja, joista valmistetaan huonekaluja ja muita puuesineitä. Puuna paju on kovuudeltaan harmaalepän luokkaa mutta muuten sitkeämpää. Voimakkaasti kaksivärisenä se vaatii erityisen hyvää suunnittelua ja osaavaa valmistusta päästäkseen oikeuksiinsa (Kosonen 1997, 180.)

Taipuisuutensa ansiosta monia pensasmaisia pajulajeja on käytetty kotiteollisuuden mittoihinkin nousseen punonta- ja korityön raaka-aineena. Loimen ja kuteen yhteen liittämistä kutsutaan langoilla yleensä kutomiseksi ja pajulla punomiseksi. Parhaiten punontatöihin käyvät yksi- ja kaksivuotiset reheväkasvuiset ja erittäin taipuisat vesat. Punontaan pajuja sananmukaisesti viljellään, satokin voidaan korjata vuosittain – tai ainakin kahden vuoden välein. Punomalla on tehty vateja, koreja, kalanpyydyksiä sekä arkkuja. Hyvästä punottavuudestaan huolimatta pajusta tehdyn köyden asema on ollut käytännössä kyseenalainen, ja siksi pajunköysi on jäänyt meillä elämään juonittelua tarkoittavassa sananparressa. Pajun kuorisuikaleista tehty köysi murtuu helposti. Mitä paksumpi köysi, sitä helpommin se murtuu. Hollantilaisille sitä vastoin punottujen pajukimppujen merkitys on syvällisempi, suorastaan kohtalonomainen (Kosonen 1997,180). Suurten patojen maamassat on nimittäin sidottu merenpohjaan laajojen pajumattojen avulla. Huonekaluja valmistettaessa punominen yhdistetään puun taivutukseen ja teknisimpiin liitoksiin. Raidan maanalaisesta osasta löytää usein monien käyttöesineiden tekoa varten juuripahkan, jonka puuaines on koristeellista ja syheröistä.

3.2 Lääkekäyttö

Paju soveltuu mainiosti kotiapteekkiin. Pajulajien lehtiä ja kuorta onkin ennen käytetty rohdoksi, etenkin kuorta, joka nimellä *Cortex salicis* on vieläkin lääketieteessä eräissä maissa. Tärkeimpänä vaikuttavana aineksena on salisiini, josta ruumiissa

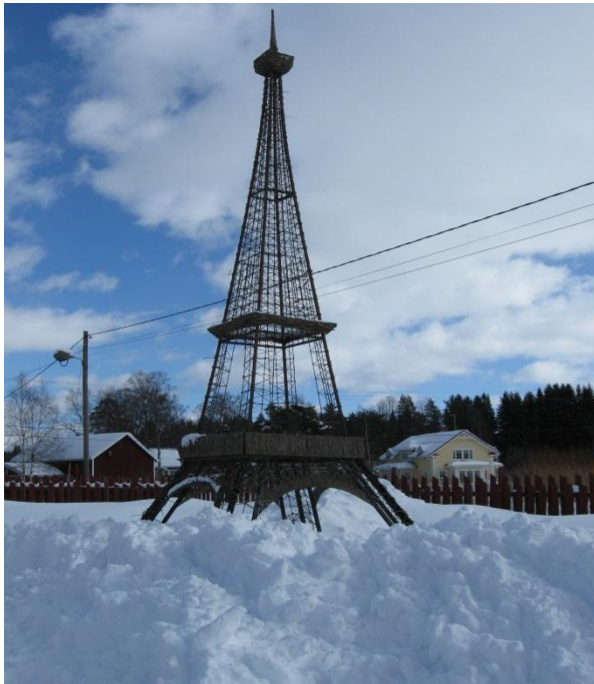
syntyy saligeniinia ja tästä salisyylihappoa. (Rautavaara 1976, 121.) Tämä aspeerinina tunnettu aine lievittää särkyä ja alentaa kuumetta. Pajunkuorikeitettä tai lehtiteetä voidaan hyvin nauttia vaikkapa flunssarohtona, päänsärkyyn, tai iskiakseen ja reumatismiin tai muihin kiputiloihin. Pajunlehdet myös edistävät ja tasoittavat ruoansulatusta, ja sillä voi hoitaa mm. ripulia tai kovaa vatsaa. Se sopii myös lääkkeeksi erilaisiin ruoansulatusteiden tulehduksiin. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].) Ulkoisesti pajua on käytetty vaikeasti paranevien haavojen hoitoon (Rautavaara 1976, 121).

Tällä luonnollisella, puusta saatavalla salisyylihapolla ei myöskään juuri tiedetä olevan sivuvaikutuksia kuten mahaoireita, synteettisesti valmistetun salisyylihapon tavoin. Herkkävatsaisten olisi silti oltava varovaisia, sillä varsinkin pajunkuori sisältää myös limakalvoja ärsyttäviä parkkihappoja. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

Rohdoksi käytettävät pajunlehdet kannattaa poimia nuorina, varhain keväällä, ja kuivattaa pahan päivän varalle. Pahasta hikoilusta, etenkin jalkahiestä, kärsivä voi kokeilla jalkakylpyä pajunlehtihauteessa. Jalkakylpy kannattaa toistaa usein, säännöllisin väliajoin. Paju soveltuu myös erilaisten sieni-infektioiden, kuten jalkasilsan ja hiivasienen hoitoon. Pajua voi myös käyttää ulkoisesti hauteena tai voiteena erilaisiin lihas- ja hermosärkyihin. Murskattua pajunlehteä kannattaa hieroa myös rupiin ja syyliin, jotta ne katoaisivat. Näihin auttaa toki myös pajukylpy. Ennen vanhaan sairaalta saatettiin ottaa kynnenpaloja tai sylkeä pajun alle, jotta hän parantuisi. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

3.3 Koristelu ja askartelu

Pajusta tehdään paljon erilaisia koriste- ja taide-esineitä. Nämä voivat olla sisätiloihin tarkoitettuja pieniä esineitä tai ulkotiloihin tarkoitettuja isoja teoksia. Isot taidekokset voivat olla jopa kymmen metriä korkeita taiteellisia tilateoksia (kuva 4). Pajun varpuja on käytetty seinätekstiilien korostusmateriaalina tai pelkästään pajusta on tehty seinäkoristeita. Pienet esineet, korit, koirat, kissat, valaisimet, ampelit ja kellot ovat hauskoja koristeita. Erilaisten koristeiden ideoinnissa on mielikuvitus valloillaan eikä rajoja ole.

Kuva 4. Piharakennelma Marjamäen pajutilalla (Marja-Liisa Kotka 4.4.2012).

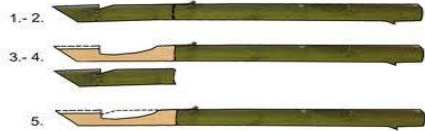
3.3.1 Pajupilli

Pajupilli on pajusta valmistettu yksinkertainen soitin. Pajupillin teossa oikea ajanjakso on tärkeä, kuori irtoaa kepeistä helpoiten toukokuun puolenvälin ja juhannuksen välisenä aikana. Pajupillin tekoon valitaan pätkä tuoretta, suoraa, oksatonta ja noin sormenvahvuista pajukeppiä. Pajuista harmaakuorinen on parasta, vihertävänkuorisen kuori on heikompa.

Yksinkertainen pajupilli valmistetaan muotoilemalla oksanpätkän pää suuhun sopivaksi ja leikkaamalla kuoreen pieni lovi muutaman senttimetrin päähän tästä päästä. Sen jälkeen kuoresta irrotetaan halutun mittainen pätkä tekemällä oksan ympäri viilto ja naputtelemalla kuorta esimerkiksi puukon kahvalla. Kuoren pitäisi tämän jälkeen irrota kevyesti kääntämällä, ja sen voi vetää erilleen. Sitten lovea suurennetaan puukolla ja veistetään oksaa hiukan ohuemmaksi loven ja soittopään välistä (kuva 5). Kun kuori nyt pujotetaan takaisin paikalleen, kuoren ja oksan väliin jää ohut ilmanava. Ääni syntyy, kun puhalluksen aiheuttama ilmapatsas värähtelee

lovessa. Näin valmistetun pajupillin äänen korkeutta ei voi vaihdella. (Relve 1997,83.)

kuva 5. Pajupillin teko-ohje (Puuproffa 8.3.2012).

3.3.2 Muu käyttö

Pajujen kuori (rohdoksena *Cortex salicis*) sisältää paljon parkki-aineita ja lääkeaineita. Se on ollut tavallisin nahan parkkaushapon lähde Suomessa. Raidan kuorta on käytetty hienoimpien nahkojen parkkauksessa. Luontevimmin parkinkeruu on toiminut koripajukorjuun yhteydessä. Kuoresta saatavaa parkkia käytetään myös lankojen värjäykseen (Kosonen 1997, 180). Pajunkuoren tuotannon huippuvuotia oli 1915, jolloin sitä vietiin Suomesta ulkomaille 525 800 kg. (Metsälä 2000, 112.)

Maissa, joissa on ollut puutetta puusta, pajuista on punottu veneitä ja talojakin. Esimerkiksi assyrialaiset käyttivät 2000 vuotta sitten veneitä, joiden laidat olivat pajusta ja joiden päälle oli vedetty nahkaiset katteet. Aroalueilla on ollut tapana rakentaa talon seinät niin, että paksumpien pajupaalujen väliin punottiin pajunoksia ja syntyneen kehikon päälle iskettiin savea. (Relve 1997, 78.)

4 PAJUUN LIITTYVÄT USKOMUKSET JA TARINAT

Sana ”paju” on kansankielessä merkinnyt myös reen jalasten yläpäitä yhdistämään tehtyä sidettä. Tämä reen osa voisi olla myös jotakin muuta taipuisaa puuta. Kuitenkin useimmiten se oli tehty ranteenpaksuisesta pajunrungosta. ”Astian pajuksi” nimitettiin taas puuastiaa koossa pitävää puu- tai rautavannetta, joka alun perin oli aina pajusta. Ilmaisua ”ripustaa kanteleensa pajuihin” merkitsi runoilamisen lopettamista. Pajuun liittyvistä sanonnoista kuvastuu yleensä halventava suhtautuminen tähän puuhun. (Relve 1997, 75.)

Paju, kuten koivu ja hasselpähkinäpuukin, on eräs parhaista ennustajapuista. Se on surun ja hylätyn rakkauden symboli. Paju on täynnä maagisia ominaisuuksia, se tuo onnea synnytykseen ja sen uskotaan parantavan vanhoja ja sairaita. (Johnson 1976, 221.)

Itä-Suomessa ja Venäjän Karjalassa kerrotaan kaikkien puiden olevan Jumalan luomia, mutta kuitenkin luetellaan myös paholaisen puita, joita ovat tuomi ja paju. (Guenat 1994,121.)

Monille ihmisille tulee pajusta ensimmäiseksi mieleen pajunkissat, kevään ensi merkit. Pajun oksilla tapahtuu virpominen, joka on yhdistetty lähinnä kristinuskoon, mutta jolla on paljon vanhemmat perinteet. Nukkuvia perheenjäseniä on keväisin herätelty pajunoksalla lyömällä ja se, joka ensimmäisestä iskusta jo nousi, pysyi terveenä ja energisenä koko loppuvuoden. Tämä perustui pajun uudistavaan ja parantavaan voimaan. Pajusta on valmistettu paitsi koreja ja muita tarve-esineitä, myös taikavarpu, kaivonpaikan etsimisessä käytettävä apuväline. Sillä on etsitty malmia, öljyä, aarteita, murhaajia ja murhattuja. Kaksihaaraisen pajunvarvun taipumisen katsotaan johtuvan maasäteilyn ja ihmisen välisen magneettikentän välisestä energiasta. (Taikavarpu, [viitattu 21.4.12]). Asiaa on paljon tutkittu, mutta sitä ei ole pystytty tieteellisesti todistamaan. Pajusta veistettiin myös pajupilli, jollaisen melkein jokainen on lapsena itselleen tehnyt. Pajupillillä on mahdollista kutsua luokseen metsän ja veden henkiä ja haltioita. Paju on liitetty aina veteen ja kuuuhun, siksi se on pyhä puu esim. Hekatelle ja Dianalle. Pajua on käytetty paljon magian apuvälineenä, sen avulla tulevaisuuden näkeminen helpottui ja kuolleet

heräsivät henkiin. Pajusta tehty kruunu on auttanut veden haltioiden kanssa kommunikoidessa. Vanhojen pajujen väitetään olevan kuolleita noitia ja muuttuvan öisin käärmeiksi. (Pakana info. [viitattu 22.1.2.12]).

4.1 Puuhoroskooppi

Keltit asuttivat Eurooppaa 1000 vuotta ennen ajanlaskua. Uskonto, joka oli mystinen ja luonnonläheinen, muodosti hyvin tärkeän osan kelttiläistä kulttuuria. Sitä johti papisto eli druidit. Metsällä ja puilla oli suuri arvo. Eläen metsässä ja metsästä druidit tunsivat kasvit ja eläimet hyvin, tiesivät niiden olemuksen ja tavat. Puulajien tuntemiseen perustuu myös puuhoroskooppi. Druidipapit huomasivat, että ihmisluonteet vastasivat puiden ominaisuuksia ja elämänkiertoa. Tietty puu käsitettiin ihmisen kaksoisolennoksi, joka suojeli häntä ja lahjoitti hänelle osan elinvoimastaan. Jokaisella puulajilla on oma luonteensa. Koska syys- ja kevätpäiväntasaussivat olivat druideille tärkeitä, on tässä kalenterissa jokaisella merkillä kaksi ajankohtaa. (Heinonen-Rivasto 1997, 25.)

Paju (1.3. - 10.3. ja 3.9. – 12.9.)

Paju-henkilö on erittäin viehättävä ja aivan oma lukunsa. Jopa silloin kun hänen viehättävyytensä perustana on vain pintapuolinen vaikutelma (erityisesti, jos hän on nainen), aistit hänessä jotakin salaperäistä. Pajun mieli on täynnä muotoutumattomia ajatuksia, tiedostamattomia toiveita, joita hän ei toisinaan edes itse pysty määrittelemään.

Paju on erittäin tunteellinen ja rakastaa auringon lämpöä. Kuten pajupuukin, hän oleskelee mielellään veden äärellä. Paju reagoi herkästi kaikilla aisteillaan. Toisin kuin muut, paju osaa nauttia hetken onnesta eikä kiellä sitä itseltään. Hänen ulkoiseen nähtyyteensä ei ole luottamista, päinvastoin, sillä hän on toimielias ja päättäväinen ja tietää hyvin mitä haluaa. Hän ei tyrkytä kenellekään koskaan mitään, sillä hän kunnioittaa toisia, eikä hänellä ole tarvetta komennella.

*Pajussa on ripaus runoilijaa. Hänen pessimismiaan ei pidä ottaa liian vakavasti. Mutta kumppanina hän on kuitenkin melko vaikea, sillä hän ei pysty sopeutumaan nopeasti muutoksiin, eikä pidä kompromisseista. Hänen avuttomuutensa ja suoja-
tomuutensa ovat osittain vain taktiikkaa. Hän osaa esittää heikkoa olentoa, joskus
huvikseen, joskus henkilökohtaisen hyödyn vuoksi. Yleensä hän pystyy suojaa-
maan oman elämänsä aivan hyvin.*

*Tunteissaan paju on pikemminkin romantikko. Hän ei arvosta arkista, väritöntä
elämää vaan tunteita ja nautintoja, joihin hän suhtautuu runollisesti. Hänellä on
taiteellisia lahjoja, intuitiota ja mielikuvitusta. Hänellä on tietynlainen ajattelutapa,
joka auttaa häntä arvaamaan muiden toiveita ja ajatuksia, ja siksi hän on usein
hyvä psykologi. Hänen elämänsä voisi virrata aivan rauhallisesti, ellei hän hakisi
niin kovasti rakkaussuruja elämäänsä.*

Pajun luonteenpiirteitä: intuitio, vilkas mielikuvitus.

*Pajun merkeissä syntyneitä: Elisabet I, Maurice Chevalier (Heinonen-Rivasto
1997, 24-25).*

4.2 Uskomuksia

Pajua on pidetty hentona, feminiinisenä naispuuna. Se yhdistetään vahvasti kuu-
hun ja vesielementtiin, ja se on myös silta tuonpuoleiseen. Monissa noitaryhmissä
paju tunnetaan Lumouksen puuna (The tree of enchantment). Jumalasppektissa
Paju yhdistyy lähinnä hedelmällisyyden, kuun, sekä kuoleman jumalattariin, kuten
Proserpinaan, Cerekseen, Hekateen, Seleneen ja Artemikseen. (Noidankoto, [vii-
tattu 22.1.2012].)

Pajua pidetään hyvänä ja suojelevana puuna eri kulttuureissa. Toisaalta katkaistu-
jen pajunoksien on kerrottu symboloivan myös surua. (Noidankoto, [viitattu
22.1.2012].)

Kristittyjen omiessa vanhoja pakanajuhlia ja -tapoja, kaikille tutut virpomavitsat, joilla perinteisesti taiottiin vaurautta ja terveyttä, yhdistettiin palmunoksiin, joilla kansa tervehti Jeesusta hänen ratsastaessaan aasilla Jerusalemin kaupunkiin. Lisäksi pajun kerrotaan olevan puu, joka antoi vettä ja varjoa uupuneille matkalaisille. Itämailla paju symboloi iloa ja naiskauneutta, ja erään japanilaisen tarun mukaan ensimmäisen ihmisen selkäranka olisi tehty pajupuusta. Pohjoisessa pajua on pidetty lähinnä siveellisyyden, seksuaalisen pidättyväsyyden ja hyveiden puuna. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

Paju on myös pahaa karkottava puu, jota pahalaiset kammoavat. Vanha kansa on pajunvitsojen avulla myös karkottanut piruja ja pahoja henkiä, esimerkiksi vaatteita tai mattoja on saatettu piiskata vitsoilla. Ja ovatpa kurittomat lapsetkin saaneet piiskasta osansa. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

Maagisesti paju on hyvin voimakas puu, mutta sen kerrotaan olevan voimakkain täydenkuun aikaan, etenkin koskemattoman naisen taioissa. Muutenkin puu on suosiollisin naisille. Hedelmättömien naisten vuoteiden alle saatetaan laittaa pajunoksia, jotta paju parantaisi heidät. Koska paju on siveä puu, liian kuumaverisen miehen saa rauhoittumaan lisäämällä vähän pajunlehtiä hänen juomaansa. Paju sopii hyvin hedelmällisyys-, parannus-, kauneus-, toivomus- ja unitaikoihin, mutta myös astraalimatkojen avuksi, ennustukseen, henkien kutsuntaan sekä kuolemanriitteihin. Pajua voidaan kantaa amulettina, ja pajusta valmistettujen amulettien kerrotaan lievittävän kuolemanpelkoa. Paju on yhteydessä korkeampiin energiavirtoihin, ja siksi se on ihanteellinen materiaali esimerkiksi luutaan tai taikasauvaan. Erityisen voimakkaan, kuuyhteyden sauvan saat kiinnittämällä sauvan kärkeen kristallikiteen. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

Kosmeettisia ominaisuuksia pajulla ei paljoa ole, ellei kauneustaikoja lasketa. Hilseestä kärsivä voi kyllä kokeilla pajunlehtihuuhdetta hiustensa kaunistamiseksi. Myös tuoreita, nuoria pajunlehtiä voi murskata oliiviöljyyn, ja valmistaa näin pajuöljyä. Pajuöljy sekä vahvistaa että kaunistaa kulmakarvoja. Öljyä hierotaan yöksi kulmakarvoihin ja pestään pois aamulla tavalliseen tapaan. Ravitsevampaa öljyä vaikeampiin tapauksiin saadaan lisäämällä öljyyn pari viipaletta kuorimatonta inkiväärinjuurta. Öljyä kannattaa valmistaa kerrallaan pieniä määriä, sillä kosteiden

ainesten lisääminen öljyyn heikentää öljyn säilyvyyttä. (Noidankoto, [viitattu 22.1.2012].)

Huonoa onnea tuo oksasolmun aukaiseminen, se voi myös suututtaa sen solmi-
neen haltijan. Lapsen tai eläimen läpsäisy pajunvitsalla pysähdyttää niiden kas-
vun. Pajusta uneksiminen tietää surua. Paju auttaa kaikenlaisia olentoja muodon
muutoksissa. Pajulle ei kannata kertoa salaisuuksia, sillä se on petturi. (Noidanko-
to, [viitattu 22.1.2012].)

4.3 Virpominen

Kun nykyään keräämme maljakoihin maalis-huhtikuun taitteessa pajunoksilla, ajat-
telemme tuskin sitä, miksi huoneessa pitää olla juuri pajunoksia. Tällä tavalla on
syvät historialliset juurensa.

Ensiksikin tapa liittyy kristillisen palmusunnuntain tapoihin. Viidenneltä vuosisadal-
ta asti ovat Jerusalemin kristityt muistelleet Jeesuksen viimeistä saapumista kau-
punkiin vaeltamalla palmusunnuntaina palmun ja öljypuun oksia kantaen Öljymäel-
tä Pyhän haudan kirkkoon. Sieltä tapa on levinnyt myös muihin kristillisiin maihin.
Maissa, joissa palmuja ei kasva, on käytetty muunlaisia puun oksia. Pohjois-
Euroopassa perinteeksi ovat tulleet pajunoksat, luultavasti siksi, että tuohon ai-
kaan vuodesta pajut erottuvat ulkonäöltään monista muista pensaista. (Relve
1997,79.)

Itä-Suomessa ja joillakin alueilla Virossa pajunoksia on usein käytetty virpomiseen
palmusunnuntain aamuna. Nukkuvia perheenjäseniä ja naapureita heräteltiin lyö-
mällä heitä pajunoksilla. Usein virpojana oli talon isäntä tai muu kunnioitettu henki-
lö. Uskottiin, että se, joka nousee sängystä heti ensimmäiseen pajunoksan koske-
tukseen, pysyy virkeänä koko seuraavan vuoden. Veltomman nousijan oli syytä
pelätä pysyvän laiskana koko vuoden ajan. Virpojan itsensä tuli hokea tiettyjä loit-
suja oksilla lyödessään. Virpomisrunot saattoivat olla varsin pitkiäkin. Virpoja sai
palkkioksi yleensä pikkuleivän tai kananmunan. Joskus virvottiin myös eläimiä kar-
jasuojissa sekä vietiin pajunoksia pellolle. (Relve 1997, 79.)

Vaikka kaikkea tätä touhua on pidetty myöhemmällä ajalla vain hauskana leikkinä, on pajunoksilla virpomisella ollut alkujaan selvästi taianomainen merkitys. Se, ketä kosketettiin pajunoksilla, sai osansa siitä samasta uudistavasta ja nuorentavasta elinvoimasta, joka huokui pajunkissoja täynnä olevista varvuista. Pajunkissaoksien käyttäminen rituaalimenoihin palauttaa meidät varmasti aikoihin, jolloin ihminen oli sidoksissa luonnonuskoon ja piti tarpeellisena pysyä samassa rytmissä luonnon rytmien kanssa. Kristinusko on tuonut vain esiin vanhan tavan ja antanut sille uuden merkityksen. (Relve 1997, 79.)

5 PAJUTILAT

Suomessa toimii muutamia pajutiloja, joissa viljellään myyntiin eri pajulajeja. Viljely- alat ovat muutamasta aarista neljään hehtaariin. Pajulajien määrä vaihtelee eri tiloilla. Yleisimmät tiloilla viljellyt pajulajit ovat punapaju, siperianpaju, korallisalava, jokipaju, koripaju ja huurrepaju.

Marjamäen Pajutila sijaitsee Kangasalla. Pajua viljellään neljän hehtaarin alueella, mikä tuottaa vuositasolla noin 80 000 kg raakapajua. Tilalta myydään 10 pajulajia pistokkaina ja aitataimina sekä kuivattuna punontapajuna ja ulkomaista tuontipajua. Marjamäen pajutila on pinta-alaltaan Suomen suurin pajutila.

Pajutilalla kasvavat eriväriset ja kokoiset pajulajit, jotka ominaisuuksiensa mukaan käyvät eri tarkoituksiin (kuva 6). Marjamäen pajutilalla kasvatetaan huurrepajua, härmäpajua, jokipajua, keltasalavaa, koripajua, punapajua, siperianpajua, vakkapajua, valkosalavaa ja vannepajua.

Tilalla työskentelee neljä ulkopuolista työntekijää. Tilalla toimivan myymälän tuotto ja kahvio sekä kurssitoiminta muodostavat suurimman osan tilan tuotosta. Pelkkä pajun kasvatusta ei ole kannattavaa, koska raakapajun kysyntä ei ole kovin suurta. Marjamäessä pajun korjuu suoritetaan traktorin perässä olevalla niittokoneella syksyisin ja alkukeväällä. Tulevaisuudessa tilalla järjestetään pajutyökursseja ja pidetään myymälän ja kahvion valikoima runsaana, mutta pajun viljelyä ei lisätä, koska tilaa ympäröivät pellot ovat jo nyt pajuviiljelykäytössä ja pajun kysynnän ei uskota lisääntyvän. (Marjamäki 2012.)

Kuva 6. Pajupelto Marjamäen pajutilalla (Marja-Liisa Kotka 4.4.2012)

Koiramäen pajutallilla Tuusulassa kasvatetaan 8 pajulajia 0,5 ha:n alueella. Koiramäen pajutalli on saanut alkunsa insinöörin ja tilintarkastajan haaveesta saada tehdä töitä luonnon lähellä ja hyödyntäen luonnon antimia. Koiramäeltä myydään valmiita pajutöitä ja punontapajua sekä pistokkaita. Myymälän lisäksi tilalla on kahvila ja punontakursseja järjestetään, jotta toiminta saadaan kannattavaksi. Ulkoista työvoimaa Koiramäellä on isäntäparin lisäksi yksi ulkopuolinen. Koiramäen pellolla kasvaa koripajua, vakkapajua, jokipajua, siperianpajua, punapajua, korallisalavaa, härmäpajua ja huurrepajua. Tulevaisuudessa Koiramäellä ei lisätä pajun viljelyä sen heikkojen markkinanäkymien takia vaan tehostetaan toimintaa maatalaja elämysmatkailun parissa. (Menna 2012.)

Sunniemen pajutila sijaitsee Porissa. Tila on toiminut jo 12 vuotta, siellä järjestetään koulutustilaisuuksia ja sieltä voi ostaa valmiita tuotteita tai raakapajua. Sunniemessä kasvatetaan 7 pajulajia; koripajua, jokipajua, vakkapajua, punapajua, vihersalavaa, siperianpajua ja vannepajua. Pajupeltoa on 1,5 ha:n alueella. Sunniemessä ei katsota pelkän pajun viljelyn kannattavan, vaan siihen on yhdistettävä kurssitusta ja myyntiä. Tila onkin osa tuottajaorganisaatiota, jonka periaatteena on ekologisuus. Pajunviljelyn ongelmana ovat runsaslumiset talvet, jolloin kerääminen ei onnistu korkean hangen päältä. Tulevaisuudessa tilalla keskitytään ulkorakentamiseen, koska kysyntä ja mielenkiinto ovat lähteneet suuntautumaan viherrakentamisen suuntaan. (Viitanen 2012.)

Jokelan pajutila sijaitsee lähellä Lappeenrantaa. Se on perustettu vuonna 2005. Tilalta voi ostaa punontapajua ja pistokkaita sekä valmiita tuotteita. Jokelassa kasvatetaan 5 pajulajia; huurrepajua, punapajua, siperianpajua, koripajua ja korallipajua. Pinta-ala jolla pajut kasvavat on vain 23 aaria. Tilaa hoitaa yksi ihminen harrastusmielessä. Pelkkä pajun viljely ei kannata, joten jatkossa toimintaa laajennetaan kurssituksen suuntaan. Rajoituksena on yhden ihmisen ajan riittäminen varsinkin kesän kiireisimpään aikaan. (Uronen 2012.)

Tolvasen pajutila sijaitsee Ristiinassa. Tila on toiminut vuodesta 2001 asti ja varsinaisena pajutilana vuodesta 2006 asti. Tilalta voi ostaa punontapajua punontaan tai pistokkaina, myymälässä on myös valmiita tuotteita. Tolvasen pajutilalla viljellään lyhyttä ja pitkää punapajua, koripajua, siperianpajua ja korallisalavaa.

Laajaniemen pajutila sijaitsee Valtimolla. Tilalla kasvatetaan joulukuusien lisäksi luonnonpajua, punontapajua ja valmistetaan erilaisista luonnonmateriaaleista tehtyjä tuotteita. Tilan erikoisuutena on tehdä punapajusta pajulastua ja -nauhaa, joka värjätään eri väreillä.

Syvälahden pajutila Vesannolla on ylläpitänyt arboretumia, jossa on eri puulajien lisäksi yli 30 pajulajia. Syvälahden pajutilalla järjestetään pajutyökursseja. Tilalta voi myös ostaa pajua punontaan ja istutettavaksi.

6 PAJUN VILJELY, -KORJUU JA -TYÖSTÖ

6.1 Pajun viljely

Pajun viljelyyn soveltuu kaikenlainen vanha peltomaa, joka saadaan tiivistymään istutettavan pajun taimen ympärille. Jos istutuskausi on kuiva, pitää taimia kastella alkuvaiheessa. Rikkaruohon torjumiseksi pajun taimet voidaan istuttaa muovikatteelle. Pajun tuholaisia ovat hirvet, jänikset ja kirvat. Pajun kasvua heikentää varjoinen kasvupaikka. Kasvua ei pyritä lisäämään lannoituksella. Ensimmäisenä kasvuvuonna pajun kasvu keskittyy juurakon kasvattamiseen. Vasta toisena ja kolmantena vuotena kasvu tasaantuu.

6.2 Pajun korjuu

Paras viljellyn pajun korjuuaika on silloin, kun lehti on pudonnut eikä vielä ole uusi kasvu alkanut. Syystalvella alkaa pajun korjuu käsin leikkaamalla, joillakin isommilla tiloilla on käytössä niittokone. Oksasaksien tapaisilla saksilla leikataan pajun varpu läheltä maan pintaa. Korjuuaika jää lyhyeksi syksyllä, koska lumen tultua kannot jäävät pitkiksi ja muutenkin lumi hankaloittaa pajukossa liikkumista. Keski-talvella, korkean hangen aikaan, pajutilat on yleensä suljettu ja omistajat pitävät lomaa. Keväällä hangen laskettua jatketaan varpujen keräämistä, kunnes lämpötila taas nousee ja paju alkaa herätä lepotilasta ja uusi kasvukausi alkaa.

6.3 Pajun varastointi pajutilalla

Eripituiset pajut lajitellaan keräämisen jälkeen nippuihin. Eniten tarvitaan punonta-töihin 40–160 cm pitkiä pajuja. Huomattavasti pidemmät pajut käyvät loimipajuiksi. Sitkeyden saamiseksi pajut kuivataan kesän yli viileässä ja kuivassa paikassa. Paju säilyy vuosikausia käyttökelpoisena oikein varastoituna (kuva 7). Paju murtuu herkästi, jos se on nopeasti kuivattu lämpimässä sisätilassa.

Kuva 7. Pajuvarasto Marjamäen pajutilalla (Marja-Liisa Kotka 4.4.2012)

6.4 Punontaan tarvittavat työkalut

Tärkeimmät työvälineet pajun työstämisvaiheessa ovat puukko ja oksasakset sekä lyöntirauta, erityinen punontapiikki ja sivuleikkurit. Punontapiikki on kartiomainen piikki, jolla loimipajut taivutetaan haluttuun muotoon ja taitoskohtaan saadaan reikä ilman että paju murtuisi, siitä on apua myös pajutyön päättelyssä. Punospinta tiivistetään lyöntiraudalla.

6.5 Villipajun kerääminen

Pajua kasvaa riesaksi asti melkein joka paikassa ja se on ilmaista, siksi villipajun kerääminen pienen pajutyön tekemiseen on ymmärrettävää. Pajun hinta ei ole paljoa, 100 kpl:een nippu maksaa 5 – 16 euroa, riippuen varvun pituudesta.

Lepokausi on parasta villipajun keräysaikaa, silloin paju on sitkeimmillään eikä kuori irtoa. Lepokausi kestää myöhäissyksystä alkukevääseen. Pajun keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. Luonnonpajua löytyy runsaasti peltojen pientareilta, teiden varsilta ja sähkölinjojen alta ja paikoista, joita raivataan säännöllisesti.

Ensimmäisen kasvukauden paju on haaraton ja soveltuu hyvin punontaan. Toisen vuoden kasvustosta käytetään suorat oksat ja latvaosat pieniin punontatöihin ja suorat rungot loimikepeiksi. Kerätessä valitaan mahdollisimman suorat, oksattomat ja haarattomat pajuviitsat, jotka leikataan tyven läheltä oksasaksilla tai puukolla. Ohuita pajuja tarvitaan eniten punontatöissä.

Mikäli halutaan kuorittua pajua, se pitää kerätä keväällä juuri ennen lehtien puhkeamista. Silloin se ei ole vielä haurastunut ja kuori irtoaa helposti. Keruu-aika saattaa keväällä jäädä vain muutaman viikon mittaiseksi.

Viljelty paju on punontaominaisuuksiltaan villipajua parempi, koska se on notkeampaa ja helpompaa käsitellä. Villipajusta tehdyt työt ovat väriltään kirjavia, kun taas viljelty paju on tasaisen yksivärinen. Viljellyn pajun värivalikoima on laaja ja niitä yhdistelemällä saadaan erilaisia väripintoja.

6.6 Kuivatun pajun käyttöönotto

Ennen kuin kuivatusta pajusta voidaan alkaa punoa, sitä pitää liottaa muutamasta päivästä muutama viikkoon, paksuudesta riippuen. Pajut upotetaan kylmään veteen koko pituudeltaan ja vesi vaihdetaan parin päivän välein, ettei pajusta tule limaista ja haisevaa. Vasta, kun paju kestää 90 asteen kulmaan taivuttamisen murtumatta, se on tarpeeksi kostea punomiseen. Punontatyötä varten paju säilytetään kosteana kankaaseen ja muoviiin käärittynä. Talvella säilytysaika on pidempi kuin kesällä.

7 YHTEENVETO

Nykyisin on askartelupajujen saanti helpompaa kuin ennen. Nettiyhteyksin myötä on helppoa olla yhteydessä pajun kasvattajiin ja pajutyön tekijöihin. Työmallit leviävät nopeasti ja uusien mahdollisuuksien syntyminen tulee helpoksi lukuisien askartelulehtien ja netin myötä.

Suomen neljä suurinta pajutilaa ovat Marjamäen pajutila, Koiramäen pajutila, Tolvasen pajutila ja Jokelan pajutila. Niillä viljellään yleisimmin punapajua, siperian pajua, korallisalavaa, jokipajua, koripajua ja huurrepajua. Pajujen viljelypinta-alat ovat hyvin pieniä, vain muutamasta aarista neljään hehtaariin. Niille ei saa mitään valtion avustuksia. Viljellyt pajulajit soveltuvat punontaan paremmin kuin luonnonpaju. Kaikki viljellyt pajulajit eivät leviä luontoon, mutta joitakin lajeja on levinnyt ja risteytynyt luonnonpajun kanssa lähi ympäristöön.

Haastattelussa kävi ilmi, että pajutilojen toiminta on hyvin erilaista riippuen siitä, mihin tilan toiminta on suuntautunut, siksi pajutilat eivät ole olleet yhteistyössä keskenään, tuntevat toki toisensa, mutta yhteistyöstä eivät ole katsoneet olevan hyötyä. Pelkkä pajun viljely ei ollut yhdelläkään pajutilalla kannattavaa, vaikka se ei vaadi suuria uhrauksia. Kerran istutettu taimi tuottaa varpua kymmenenkin vuotta eikä hoitoon tarvita kuin oksasakset, joten rahalliset sijoitukset eivät ole suuret, sen sijaan varpujen korjuu ja käsittely vie aikaa. Luminen talvi haittaa varpujen keruuta, koska kannot jäävät pitkiksi.

Tutustumalla Marjamäen pajutilan toimintaan ilmeni, että tilalla on lisätty kannattavuutta myymällä erilaisia sisustus tarvikkeita ja pitämällä kahviota ja järjestämällä kursseja. Tiloilla yleensä myydään luonnon tuotteita ja askartelumateriaaleja sekä pidetään kahviota tai muuta matkailuun liittyvää toimintaa, niin kuin Koiramäen pajutilalla on maatila- ja elämysmatkailua, josta muodostuu suurin osa tilan tuotosta. Useimmilla tiloilla järjestetään punonta- ja muita askartelukursseja kannattavuuden turvaamiseksi.

Pajun viljelyn tulevaisuus näyttää suuntautuvan kysynnän mukaan. Pajua käytetään rajoitettu määrä askarteluun eikä sen askartelukäytön katsota lisääntyvän

tulevaisuudessa, koska askartelijoiden määrän ei kovin paljon katsota muuttuvan, eikä sellaisia pajunkäyttömuotoja ainakaan tähän mennessä ole keksitty joihin saadaan menemään valtavat määrät pajua. Mielenkiinto tällä hetkellä tuntuu olevan enemmän ulkorakentamisen suuntaan. Puutarhurit ja viherrakentajat käyttävät kaiken mielikuvituksensa keksiessään uusia rakenteita. Pajun viljelijät tuottavat pistokkaita viherrakentamiseen ja puutarhalehdet ovat pullollaan kaikenlaisia ulkorakennelmia. Jotkut pajun viljelijät käyvät vuosittain Etelä-Euroopasta hakemassa uusia ideoita, joilla voisi rikastuttaa tilojen toimintaa ja saada myymälään uutta myytävää. Näin Suomeen leviää kansainvälisiä ideoita ja saadaan vaikutteita maailmalta.

Varsinainen koripunonta on vähäistä eikä ainakaan lisäännä, joten raakapajun menekki pysyy vähäisenä ja harrastuksena. Huonekaluteollisuus käyttää jonkin verran raitaa ja halavaa huonekalujen ja puuesineiden valmistukseen, mutta se vaatii huolellista suunnittelua. Parkitseminen ja lankojen värjäys on myös pientä harrastus toimintaa. Pajunköyttäkään ei käytetä enää kuin puheessa.

Taikauskosta ja uskomuksista on nykyisin erkaannuttu kauas, koska kaikkea voidaan tutkia tieteellisesti ja todistaa oikeaksi. Joitakin riittejä tai tapoja on kuitenkin jäänyt elämään nykypäivään, kuten virpominen.

Lääkkeeksi pajusta varmasti on. Pajun terveysvaikutteita on tutkittu ja todettu sen sisältävän parantavia aineita. Luontaistuotteena sen käyttöä voitaisiin lisätä, ei tyynyn alle laitettuna, vaan rohdoksi valmistettuna erilaisiin vaivoihin.

8 LOPUKSI

On tammikuinen täydenkuun jälkeinen yö. Pakkanen paukkuu nurkissa. Opinnäytetyön aloittaminen tuntuu mahdottomalta. Aikaa on kulunut viikkotolkulla, pulloitain siideriä, askeittain tupakkaa, kahvia ja suklaata, villasukkia syntyi kasapäin, kaikki konstit oli kokeiltava, mitkä auttaisivat työn aloittamiseen. Autoon tuli kilometrejä ja musiikki soi kovalla. Ja sitten, juuri kun olin saanut vihreän sukan kantapään valmiiksi, tunsin, kuinka paju alkoi taipua. Siinä vihreän sukan kantapään kohdalla on varmaan vesisuoni, sen verran vanhallakin vielä energiat virtaa.

Sellaisesta pensaasta kuin paju, jota ei saa millään häviämään, vaikka kuinka raivaisi, aina se vaan kasvaa ja voimalla, on vanha kansa osannut ottaa siitäkin risukosta hyödyn irti. Syynä vanhan kansan pajun käyttöön on varmaan yhteys luontoon, josta me olemme jo irtaantuneet kauas. Työssä tuli yllätyksenä, miten paljon on eri pajulajeja ja miten uskomattoman paljon ennen on käytetty kaikkeen luonnosta saatuja voimia ja yhteyksiä. Kaikki voimat eivät ole tieteellisesti tutkittuja vaan niihin liittyy roppakaupalla taikauskoa. Lumelääkkeetkin parantavat ihmisiä paremmin kuin kemiallisesti valmistetut lääkkeet ja ilman sivuvaikutuksia kunhan vain ihminen uskoo tarpeeksi paljon. Taikauskosta voisi olla lääketieteelle hyötyä tulevaisuudessakin. Ehkä poppamiehet tulevat vielä joskus pajun vitsaa heiluttaen parantamaan sairauksia.

LÄHTEET

- Guenat, S. Metsä ja metsänviljaa. Puulajien perusolemuksesta kansanperinteessä. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Heinonen-Rivasto, R-T. 1997. Druidien puuhoroskooppi. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Johnson, H. 1976. The International Book of Wood. London: Mitchell Beazley publishers limited.
- Kosonen, M. 1997. Paju, uskollinen, uskon opettajani. Teoksessa: O. Pekonen (toim.) Elämän puu. Porvoo: WSOY, 176 – 185.
- Lampinen, R. & Lahti, T. 2011: Kasviatlas 2010. - Helsingin Yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Kasvimuseo, Helsinki. [Viitattu 8.3.2012]. Levinneisyyskartat osoitteessa: <http://www.luomus.fi/kasviatlas>
- Marjamäki, P. 2012. Marjamäen pajutila. Haastattelu 4.4.2012.
- Menna, A. 2012. Koiramäen pajutila. Puhelinkeskustelu 21.3.2012.
- Metsälä, H. 2000. Puu kansa. Puulajien perinnettä ja nykyaikaa. Nurmijärvi: Kirjakas ky.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Suuri Pohjolan Kasvio. Helsinki: Kustannus oy Tammi.
- Paju. 20.3.2002. [Verkkosivu]. Pakana info. Puiden olemus. Ytimenävertäjät. [Viitattu 22.1.2012]. Saatavana: <http://www.pakana.info/Paju.html>
- Paju. 25.10.2010. [Blogikirjoitus]. Noidankoto; Valkosipulia ja salviaa, arkipäivänaskareita, noituutta ja kokkausta. [Viitattu 22.1.2012]. Saatavana: <http://noidankoto.blogspot.com/2010/10/paju-salix.html>
- Pajupillinteko. 2008. [Verkkosivu]. Puuproffa. Pro Puu ry. [Viitattu 8.3.2012]. Saatavana: http://www.puuproffa.fi/proffin/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=197
- Rautavaara, T. 1976. Mihin kasvimme kelpaavat. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Relve, H. 1997. Puiden Juurilla. Puut ja pensaat luonnossa ja kansanperinteessä. Jyväskylä: Atena kustannus oy.

Taikavarpu. 2012. Ihmeellinen maailma. [Verkkosivu]. Skepsis ry. [Viitattu 21.4.2012]. Saatavana:
<http://www.skepsis.fi/ihmeellinen/taikavarpu.html>

Uronen K. 2012. Jokelan pajutila. Puhelinkeskustelu 21.3.2012

Viitanen S. 2012. Sunniemen Pajutila. Puhelinkeskustelu 21.3.2012